

МАРІЯ ГОЛОВИНСЬКА

849

ЦІЦІКА

Небесній Неньці

МАРІЯ КУЗЬМОВИЧ-ГОЛОВІНСЬКА

Ч І Ч К А

**ОПОВІДАННЯ ОСНОВАНЕ НА БОЙКІВСЬКОМУ
ПОВІР'Ю ПРО КВІТКУ БОЖОЇ МАТІНКИ**

diasporiana.org.ua

**УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО "ДОБРА КНИЖКА" - 152
ТОРОНТО МАРІЙСЬКИЙ РІК 1954**

Copyright 1954 by Alexander Moch
6 Churchill Ave. — Toronto 3, Ont.

Printed in Canada

Обкладинка роботи П. Андрусєва

Д.К. 10. 12. 1954 — 152 — 2000

З друкарні ОО. Василян — Торонто
THE BASILIAN PRESS — 286 LISGAR ST. — TORONTO

МАРІЯ КУЗЬМОВИЧ-ГОЛОВІНСЬКА

У 25-ліття її творчого почину

У Брюховичах, повіту Перемишляни, дня 15 березня р. Б. 1904 прийшла на світ Марія Кузьмович. Прийшла в пізньому віці батьків, як 14-та дитина (з-поміж живучих шоста, п'ять братів). Марію хрестили 24 березня, то й у метриках записали, що 24-го вона народжена. Так уже з самого початку відмолодили пізнішу авторку на 9 днів...

Батьки були: мати Текля з Левинських (старий священничий рід, у якому були чотири єпископи: Ангелович, Литвинович, Степан Левинський на Волині, і Сотер Ортинський в Америці, — дані на основі листа мами авторки з 1937 р.). Батьком був о. Іван Кузьмович, совітник і декан Тухлянський (Бойківщина), зі старого міщанського роду в Тернополі. Перший із прадідів був чуманом із Великої України, що оселився був у Тернополі. Прадід по батькові (батько бабуні), Мреглодович, був церковним малярем. Пізніше, 1910 року, о. Кузьмович переселився на парохію в Лавочнім, для порятунку здоров'я.

Марійка не ходила до школи, тільки навчав її дома батько, — так було в усіх клясах народньої школи і навіть у 1 і 2 кл. гімназії. Зате на години релігії Марійка ходила вже до школи разом із батьком. Уже рано пробудилася в Марійці поетична “жилка”: у третій клясі написала “задачу” про осінь так удало, що призадумався над нею навіть сам отець-декан. Марійка діставала поштою “Дзвінок”, дитячий журнал, а брат Клим (загинув у 1916 році, як УСС, під Конюхами; мав журналістичний талант) привозив зі Львова різні книжечки. Мала Марійка захоплювалася тими оповіданнями, особливо ж перекладом (з англійської мови) оповідання “На відлюдному острові”, яке перечитувала безліч разів.

Батько-священик дозволяв Марійці ходити скрізь із ним та ставати вблизи нього в часі церковних церемоній, які — враз із бойківськими звичаями — сильно цікавили малу Марійку.

У воєнному часі, мабуть 1915 року, в переїзді через Лавочне до Відня, вступила до хати панства Кузьмовичів відома діячка п. Олена Кисілевська. Брат Клим пояснив опісля Марусі, що ця пані пише оповідання до “Дзвінка”: не диво, що редак-

торна видалася тоді малій читачці чимось нечувано величним, а бути письменницею — надзвичайним ділом-подвигом.

У 1916 році Марійка здала вступний іспит до 3-ї кл. гімназії СС. Василянок у Львові, при вул. Потоцького, і від тоді почала правильну шкільну науку. Марійка почувала себе в околі чужою й трималася осторонь товаришок. Старалася добре вчитись, а з самого початку побивала товаришок добрим знанням латинської мови. “Стояла на станції” у вуйнів Гриньояських: були бездітні, проте вуйко був здібний педагог. Мав гарну бібліотеку, та книжки з неї давав Марійці читати відповідно до її віку їх добираючи; і так було аж до матури.

У Лавочнім поселився був повітовий лікар, у якого теж була гарна бібліотека. Марійка в часі ферій сприятелювалась із сестрою дружини лікаря. Ця стала позичати книжки Марійці, яка з головою поринула в книжкову мудрість. Читала Кооринську, Франка, Кобилянську, Шевченка, переклади з Шекспіра й б. і. Батько старався відірвати доню від надмірного читання, нагадуючи їй соняшні “збочі”, а мама навіть трохи сварила. Проте воно мало помагало.

У 14-му році життя, в соняшний день, коли переходила чисті світлиці батьків (а любила зранку прятати німнати), Марійка побачила на столі розкриту книжку. Був це спроваджений батьком катехизм Шпірага, грубезна книга в трьох томах, переклад із німецької мови. У долині другого тому, на правій картці, виразними великими буквами було видруковано: “Дуже треба вважати, щоб дівчата в часі доросту не читали романів, бо воно загрожує великою небезпекою чистоті їх душі навіть і на будуче життя...”

Крізь вікно пили багатим струмом соняшні промені й освічували стіл і записані сторінки. “Я дуже хочу бути чесною та доброю й ніколи, ніколи не братиму до рук такої книжки... не буду її читати... і, думаю, додержу цього!” З кімнати висунулася, наче „окрилена, і по такій лінії пішло моє дальше читання книжок”.

У 15-тому році життя написала два, або три маленькі віршики про красу гірського красвида; свої ж головні “письменницькі” переживання вклала Марійка в завдання “на вільні теми”.

“У 16-тому році життя, під час різдвяних ферій, впливає батько на мене, щоб я залишила дальшу науку в школі. Освіту, на гадку батька, можна мені було доповнювати читанням дома; в мене було слабке здоров'я і я часто нездужала. Важно було мені погодитись із тим, щоб залишити шкільну лавку й товаришок із якими жилася. “Якщо хочеш продовжувати науку, то виключно на власну відповідальність” — сказав батько. “На свою відповідальність, татку” — відповіла я й поїхала у Львів. Була це моя остання розмова з батьком: батько помер невчасно, захворівши в тюрмі “на Бригідках”. Опіку над мамою і мною

в цілості переняв наймолодший із братів, о. Зиновій, який, по закінченні богословських студій у Інсбруці, приходить до Лавочного на сотрудника батькові, а по смерті батька остається там якийсь час адміністратором. За рік перейшов до св. Юра у Львові, а мама залишилася в Лавочнім, ліквідувати господарку.”

У 1922 р. здає матуру з відзначенням. Брат, о. Зиновій, дістає місце катехита й сотрудника в Підгайцях. Марійка з мамою переїздить туди. Брат Володимир (посол) старається примістити Марійку у Варшаві на 2-річний курс мистецьких робіт, але оплати там такі високі, що годі. Рівночасно підготовляється вона до семінарійної матури, та лікар заборонює їй через недугу легенів раз на все вчителювати.

У Підгайцях пізнає Марійка свого пізнішого чоловіка та заручується з ним. Починає писати щось наче дневник: “властиво це були наче нариси, в яких переважала туга за батьком. У часі заручин кидаю це в огонь: “я ж буду виходити заміж, то й не буде в мене часу на писання.” Та коли тверді обкладинки поїдає помалу вогонь, робиться мені невимовно жаль — та вже по всім...”

Із Підгаєць переходить о. Зиновій Кузьмович до Соколівки біля Бірки. Тут у 1926 році Марія Кузьмович виходить заміж за о. Василя Головінського і, по його висвяченні, разом із ним переїздить весною 1927 року до Зарваниці, на сотрудництво. Цього самого року приходить на світ її перший син, Іван.

“Пізною осінню їду у Львів, до лікаря. Стрічаюся з родиною, з товаришками. Модерне життя стає яро перед очима. Мій чоловік, як рухливий організатор, гостем у дома, — і мені чомусь видається, що я, помимо домашніх обов’язків, мушу мати щось, що держало б мене здалека від “змодернізованого” життя. Бачу загрозу: Зарваниця осінню, весною та зимою — світ дошками забитий. Маю всі журнали, переписуюся живо з ріднею, з товаришками, — і так нераз дивно робиться: “і ті, і ті... недавно пібрались, жили добре з собою, а по якомусь часі розходяться...” І думки добиваються: “Господи, я ж цього ніколи не можу допустити в своєму житті! Я хочу все своє життя бути для свого чоловіка такою, як тепер. Я — мати... маю бути чиста, як сльоза...”

У 1928 році приходить на світ донька Анна.

“І в день Благовіщення 7. квітня 1929 року я рішилася: буду писати! Віддаю своє писання в опіку Матері Божій. Пишу вірш у честь Матері Божої Зарваницької з подякою за піднесення з різних недуг, а також вірш у честь Розп’яття в Зарваниці; ці вірші затратилися.

“Обов’язки мами, жінки, господині по сьогоднішній день кладу на першому місці, то й мало мені залишається часу на писання.

“У 1929 році літом їду з дітьми до Соколівки і там пиш, нариси “Глум”, “Жебрак”, “Перналева хустина” (оповідання). Останньо у Зарваниці нариси “Над рікою”, “Доріжною” та “Дощик паде”, а починаю укладати “Вітреницю”.

“За намовою чоловіка посилаю “Дощик паде” в Коломию до “Жіночої Долі”. Друком цей нарис не появилсь, бо “занадто сумний”, але я дістала листа з заявою, що в мене “своєрідний талант” та щоб я писала дальше.

“Вечорами веду курс вишивок і мережання в жіночому гуртку при читальні в Зарваниці. У 1930 році приходить на світ друга донька Наталка, а зараз по тім страшна “пацифікація” Зарваниці, коли скатовано мого чоловіка. Страшні переживання, недуги...

“Весною 1931 року дістаю управу відпустової кухні. В тому ж році пишу нариси “Цвіт льону”, “Мамо!”, “Юзьо” (опов.). Друкується все те в “Меті”, під псевдонімом “М. Гірська”.

“Зимою багато читаю. Спроваджую книжки із львівських визичалень. Зайнята днем, устаю в 4 год. ранку та при свічці читаю до 6 год., щоб тільки не відсилати непрочитаних книжок. Вибираю за вназівками брата Володимира книжки світової літератури в перекладах, проте ніколи романів — не люблю. Люблю писання короткі та сильні. Потягають мене типи з гірських околиць: скандинавські, швайцарські чи альпійські, піренейські, також жінок японських, гіндуських; мені по душі їх покора та відданість. Шведська письменниця С. Лягерлеф, англійська новелістка К. Менсфілд, бенгальський поет Р. Такур та інші. Читала твори письменників із виробленою славою; старалася прочитати бодай по кілька книжок із кожного такого автора. Не любила московської літератури, хоч читала багато.

“Мене підохочували в моїх змаганнях письменниці, які теж мали родини, як Марійка Підгірянкa, Катря Гриневичева, норвезька письменниця С. Ундсет, Генрієта Бічер-Стов, авторка “Хатини дядька Томи”, і інші, а також одна португальська чи еспанська письменниця (її прізвище забула), яка мала ледве деколи трохи часу по обіді, щоби поїхати човном на море та впорядкувати свої думки щодо укладу оповідання. Американські оповідання подобалися мені тільки тим, що в одному моменті ловили нараз кілька подій.

Із наших письменників любила Кобилянську та Стефаника, Коцюбинського (особливо ще в шкільному віці, передуючи нераз: “ноби то я могла колись написати щонебудь про своїх бойків”). Ніколи не читала дешевих сензаційних видань; називала їх “піною”, бо по прочитанні їх не залишалось у мене нічого. Журнали мала всі, які тільки виходили, а не противились християнським засновкам.

“Хатні обов'язки не дозволяли багато писати. В одиночному місяці лютні було більше свобідного часу і я його використувала, щоб робити начерки, класти головніші обриси своїх

оповідань, або й випрацьовувати написане. Нариси й оповідання поміщувала “Мета”, а діточі “Світ Дитини”.

“У 1932 році пишу нарис “Бабуся” та дитячі “Сон малого Юрчика” й “Оповіданнячко про стареньку хату й непосидющу Нусю” та маленькі дитячі віршики. У 1933 р. виходить особною книжечкою “Вітрениця”; пишу нариси “Осінні настрої” й “Зимові окрушинки”.

Рецензія на “Вітреницю” в “Назустрічі” (під ред. Осипа Боднарівича) каже: “Нема зайвої картини. Велике слово. Навіть сюжет є.” А далі заввага: “чи не краще подождати на збірку, бо таких метеликів не запримічується і робиться кривду авторці” — підписаний Орест Ордан. У “Новій Хаті” рецензія Костянтини Малицької.

“1934 року пишу нарис “Весняні картини”, а в 1935 виходить оповідання “Вівчар” книжкою в “Меті”. Рецензія на “Вівчаря” була в журналі “Бойківщина” (Самбір) гарна, а також у “Новій Хаті”, остання мене не вдовoliла, я казала: “Не зрозуміли мого “Вівчаря”.

“У тому часі співпрацюю з церковним братством жінок у Зарваниці, даю напрям улаштуванню всяких імпрез: ялинки, свяченого, снідання по першій св. Причастю для дітей парохії й т. п., співпрацюю з сестрою захристиянкою в убиранні престолів.

“У 1936 році приходить на світ мій син Андрій. Перехворююся довго, знову з легенями, гарячкування. Укладаю час до часу свою “Сефту”. В 1937 році пишу нарис “Під горою”, “До протоколу” (уривок із “Сефти”). У 1938 р. нарис “Дзвонар”, “Осінне листя” та дитяче “Циган”. У тому ж році основується кружок священничих жінок, мабуть п. н. “Доля”. Даю їм реферат “Як творити добро” (друкований у “Меті”). З дитячих оповідань пишу “Впертюшка”, а 1939 р. нарис “На утреню” і “Марія”, також дитяче оповідання “Покарані гордощі”. Осінню виходить книжечкою “Сефта” (накладом брата Володимира), вирізнене 1943 р. на літературному конкурсі “Українського Видавництва”. Також два малі оповідання в календарі “Мети” (1940) “Над вечір” і “Проща”. Наклад “Сефти” й календаря “Мети” в цілості знищений більшовиками. “Прощу” відтворила тепер удруге.

“Тому, що моя родина була призначена більшовиками на вивіз 1940 р., втікаю з дітьми до брата, о. Зиновія, в Соколівку. Там перебуваю до 1941 р., а по смерті мами, з початком червня переїхала знову до Зарваниці. Викинені з “пробоства”, мешкаємо на селі.

“Із приходом німців, 1942 року, пишу нарис “Ті син” “Куди йдеш?” та сценічну картину в 3 відслонах (для жіночого т-ва “Служба жінок” у Зарваниці, якого була головою) на день матері “Марія”. Рукописи, відіслані у Львів, у два місяця, залишилися без відповіді та пропадають. Проте в мене є бруліон і з

нього я перероблюю вдруге. У 1943 р. пишу нариси "Чотки" та "Павук".

"Весною 1944 р. із проголошенням евакуації виїздимо до Лавочного, де перебуваємо у брата, о. Зиновія (пароха Лавочного) пів року, аж до вересня, тоді ж ніччю на еміграцію. При розвалі Німеччини захоплюють нас більшовики у Грюнбаху (Горішня Австрія). Мої рукописи, книжки і дневник переховує мій чоловік у костелі; усе те привозить мені на прохання мого чоловіка один віденець аж у 1948 р. — їздив туди спеціально і, на щастя, на здивування тамошнього пароха, найшов усе у сховку, ненарушеним.

"1945 року переходимо одинцем в американську зону, до "штадль" Павра, де за допомогою брата чоловіка, о. Мирона, що прибув туди давніше вже з Відня, дістаємо одну кімнату на австрійському приходстві.

"Тут, на бажання зальцбурзького таборного театру, пишу сценічну картину "Листопадова ніч" (невідіграна). 1946 р. дитячі оповідання "Бобик", "Зайчик", "Розбите гніздо", "У світ за очі" (заохочена закликами в пресі, що треба нам діточих оповідань. Зладила збірочку "Рукавички" (10 оповідань), яку переглядав пок. проф. М. Матіїв-Мельник у Зальцбурзі та видав про неї гарну оцінку; проте й досі не мала щастя її видати, хоч стукала не в одне місце. Випрацьовую більше дитяче оповідання "Горбатенька Мариня" (12 частин). На бажання гуртка учениць зальцбурзької гімназії написала сценічну картину "Матуся", яку вони й відіграли. У 1947 р. нарис "Рейки", 1948 р. нарис "Магдалина".

"Осіною 1948 р. переїздимо до табору в Ляндеку, в Тиролі. Там 1949 р. пишу нарис "Ой, дайте ми' поки" та "По царині". Восени 1949 р., на ашюренс і. Е. Єпископа Кир Костянтина Богачевського, їдемо до Філядельфії. Тут мій чоловік організує парохію в частині міста Найставні. Пишу тут різдвяний нарис "Скитальці" (1949), а в 1950 уривки з дневника "Крізь вікно"; в 1951 р. оповідання зі Зарваниці "Перед смертю".

"У 1952 р. бойківське оповідання "Фінетта". Того ж року виходить збірка бойківських оповідань "Сефта" (у в-ві "Америка"); пишу нарис "Лист". У 1953 р. дитяче оповідання "Всміхнеться", "Обов'язок", "Мицьна". В 1954 р. нарис "Піст", "На Свят-Вечір", "Любов", "Проща", "Чаша" й "Річна". Додатком до того всього маю декілька зшитків дневника п. н. "Окрушки".

"Тепер найбільше підходить мені еспанська католицька література, та важко дістати мені її в перекладах.

"За маленькою копією Матері Божої Зарваницької, яка висіла в Зарваниці над моїм бюрком, а яку одному ми взяли з собою на еміграцію, створив проф. Петро Андрусів копію природної величини Зарваницької ікони. Вірністю, в порівнянні з дійсною іконою, що залишилася на рідній землі, захоплюються очі. Посвячення (відбулося 26 9. 1954) буде останніми крап-

линами свяченої води Зарваницької, яку маю в себе, а ікона буде приміщена тут, у нашій церкві в Найставні.”

“Тепер у мене два зяті, невістка та чотири внуки, ...син відбув Корею...”

Таке життя авторки...

Розпочала Марія Кузьмович - Головінська свою письменницьку працю волевым рішенням: “буду писати”, в 1929 році, отже 25 років тому. Саме для підтримки й заохоти авторки до дальшої праці, а не для її “ювілею” (“я ж покищо маю тільки 50 літ” — пише авторка в листі до мене), видаємо оцю книжечку в місяці жовтні, на спомин того рішення з-перед 25-ти років. Коли в авторки діти вже на своїх місцях і вона ними не мусить уже стільки займатися, як колись, то певно стане їй більше часу на присвячення його красному письменству. Ми нарочно навели тут довжений життєпис авторки, взятий із її “сповідей” у листах до мене, на те, бо він вияснює дуже добре неправду тих наших письменників-вітаїстів, які вважають, що для доброї творчості вистачає вже саме надхнення. А писав же ще старий Арнім: “Правда, нема поета без пристрасти. Але не пристрасть те, що творить поета. Ніякий поет не створив іще чогось тривкого в хвилині, коли ним опанувала тільки пристрасть”. Каже ще св. Павло “пророчі духи підкоряються пророкам, бо Бог не є Богом безладу, а спокою”. Мистецтва не можна звести до самого тільки впливання з себе образів, незв’язаного зі зрозумінням, так же, як і до самого логічного дискурсу. (Раїса Марітен).

У своєму огляді п. н. “Що таке католицька література” о. Т. Коструба писав: “Ідеал католицької літератури — це писана католиками така література, що впливає з освідомленого життя ласки в письменника, є органічно (не проповідницьки!) моральна, а в ділянці словесного мистецтва є гимном у честь Творця”. (“Життя і Слово”, р. I., стор. 59). Поданий вище життєпис Марії Кузьмович-Головінської доказує ясно, що її твори, писані справжньою католичкою, впливали з освідомленого життя ласки: “Віддаю своє писання в опіку Матері Божій”, ...“я дуже хочу бути чесною та доброю... і, думаю, додержу цього!”... Коли прочитаєте “Чічку” чи інші твори авторки, мусите самі прийти до висновку: писала їх свідома свого життя ласки авторка-католичка.

У старому санскритському тексті читаємо: “Поезія це слово, якого суттєвим змістом є смак”. “Нема правдивого мистецтва, яке не було би плодом мистецького переживання, отже не виростало б із унутрішньої конечности”. (Жак Марітен у “Творча інтуїція в мистецтві й поезії”, ст. 240; Нью-Йорк 1953). Смак і мистецька конечність — безсумніву прикмети поетичної творчості Марії Кузьмович-Головінської. Зразки:

“І знову тиша котиться каменем у село і ліс засипляє”.

“А поміж хатами ходить вечір. Сіє дрібним дощином та й дзвонить об шибну віконця”.

“Понад горами снується мряка і темніють смереки. Хати немов постарілися і насунули іще більше стріхи на віконця”.

Авторка вміло вживає різних способів поезії, нпр. психофізичного паралелізму: “Радість роз'яснює обличчя Сефти. Під печею оживає цвіркун. Жмурить очка та мурноче пісеньку киця, а біля порога вдоволено б'є хвостом старий пес.”

Або: “Терпіння входить у хату і в'їдається боляче в душі та й засихають сльози. На дворі шаліє буря. Дощ миє сліди недобрих людей і плачуть стріхи біля кожної хати.”

Малі подібності чи зустрічі зі Стефаником, Кобилянською, Коцюбинським. Але нічого такого, чого авторка не могла б назвати своїм власним. Мова ж чистіша й гладша навіть від “Тіней забутих предків” Коцюбинського.

Авторка висловлює все образами й натяками: чи це буде акція, чи переживання душі. Багатство образів нагадує нам барви імпресіоністів, якими маляр висловлює і писунок і враження. Тим авторка “Сефти” дуже різна нпр. від Наталени Королевої: в Головінській ми все відчуваємо образами, в Королевої ж бачимо образами, а почасти й рефлектуємо. У Головінській образи виходять із природної конечности, а не штучно змайстровані, як нпр. у К. Гриневичевій. “Співаю, як співає птах, що жиє на галузці” — могла б сказати про себе наша авторка. Серед письменниць, що описують Бойківщину, Кузьмович-Головінська чи не найсильніша талантом.

Як стиль, так і все інше в авторки можна б схарактеризувати словами: проста правда. Коли я багатьох наших письменників сучасної, і навіть минулих діб, назвав вітаїстами, люльми гонів в негативному значенні (пор. “Доба демона й література”, у “Життя і Слово” 1948, стор. 144-163; також “Книжки і люди”, 1953), то авторку “Сефти” я назвав би вітаїсткою в християнському значенні: вона християнка в житті, отже, природно, і християнка в писанні: ота “аніма натуралітер християна” (природно християнська душа). Коли в іншій католицькій письменниці, Наталени Королевої, християнство досить раціоналізоване, мужеськи-епічне, то в Головінській воно підсвідомо-природне, чуттєве, ліричне — “слабої” жінки.

А проте авторка “Сефти” творить перелім у нашому письменстві саме представленням отієї християнської “сили в слабості”. Сучасний світ, полонений обожанням сили, позабув майже зовсім на погорджуване Ніцшем християнство любови. “Бог люби єсть” (Бог є любов) каже св. Іван, що “був учнем, якого Ісус найбільше любив”. Особливо позабуває оте християнство всепрощаючої любови наш націоналізм. Там скрізь обожена сила, перемога над іншими; там скрізь панує “брати” а не “давати”. Колись представив оту правдиво жертвенну любов — “нарітас” а не “амор” — старий наш Квітка-Основ'яненко

в оповіданні “Щира любов”; дуже добрим відповідником до цього оповідання Квітки є “Вівчар” Головінської: в ньому герой жертвує навіть свою любов саме з любови, для добра милуваної жінки.

Слабі жінки, героїни оповідань Головінської, Сефта чи Фінка, хоч спочатку може трохи вітаїстки з нахилом у поганське, підо впливом традиційного, але живого християнства стають героїнками дійсного життя, не тільки в родині, але навіть і в нації. Їх гонові вітаїстичні сили упорядковують і зводять на правильний шлях християнське сумління. Коли хтось із осіб грішить, то робить це “не зважаючи на гріх”, про який проте добре знає. Саме отим підкресленням природности сумління, як найвищого чинника в людині, вищого над гони, а проте так само природного, Кузьмович-Головінська розбиває сумну традицію в нашій літературі: Коцюбинського, Черемшини, почасти й Стефаніка — представляти наш простий нарід як якихось поган, у яких є тільки гони, а ніякого сумління.

Проте не треба думати, що авторка “Сефти” це якась “гуманітаристка” у теж сумної пам’яті традиції М. Вовчка, Дм. Марковича, Модеста Левицького чи навіть у початкових творах Василя Королева-Старого. Ні, в неї нема й крихітки безвіроїсповідної масонської “гуманности”, а є людяність із християнської любови. Традиційно-ялове “гуманне” заступає тут цілий ряд правдиво-християнських вартостей: милість (карітас) а не кохання (любов); праця а не говорення про права людини; честь (“хлопський гоньір”), любов землі, молитва, страждання, обов’язок а не тільки приємність; родина, материнство, батьківство, діти і под. Цілий ряд християнських елементів, елементів надприродного об’явлення, а тут природних, як сама природа: сумління, сповідь, знак хреста, свідомість покути, поміч у Розп’ятому, втеча від гріху, прощення навіть найбільшому грішникові, життя з священником як визначним чинником у житті села, церква, дзвони, докори сумління за гріх негідного прийаття св. Причастя і багато т. п. У Кузьмович-Головінської люди зовсім не святі й підлягають теж гріхам; але з них вони каються і направляють зло. Тут саме: у волевому чиннику, в підкресленню його на кожному місці, лежить новість ідеології авторки “Сефти” в нашій літературі.

Гідна подиву є в авторки її дискретність в описі навіть дуже різних справ: нпр. аборту, гріху нечистоти, породу і под. Ця дискреція дуже приємно вражає нас також тоді, коли авторка вживає її для опису речей, які, названі по імені, надали б книжці посмаку тенденції чи пропаганди (ОУН, УПА). А при всій тій самій дискреції й здавалося б нетенденційності авторки, вона порушує безліч проблем дуже сучасних і дуже наболілих. Найдемо в неї і проблеми соціальної кривди нашого села, і проблеми національні, і проблески співжиття статей, подружньої

любоби, депопуляції нашого села, большевизму, націоналізму й баг. под. дуже й дуже актуального. Треба признати, що авторка всі ті проблеми розв'язує в душі дійсного християнства, нераз дуже противного духові тих кол. серед яких авторка в життю оберталася: тим більша її заслуга. Патріотизм авторки лучиться з християнством і через те він не має отого прикрого горлання про "неньку Україну", а має чин для України, чин навіть у посвяті власного життя. Коли хтось грішить, то й сама земля відчуває, що такий "не наша дітина". Кривда села болить і священника: "І видається старенькому: струмочками з усіх загород, від дверей кожної хати пливе сльозами кривда гірка. А він ловить оці всі струмочки. Втягає в себе каплю до каплі цієї жовчі, поїть свою душу."

Справді: "поезія це слово, якого суттєвим змістом є смак." Скриплена ласкою, душа авторки "вмирає" так, як умирають янголи в огляданні Бога. Вмирає, щоб ожити в захопленні й радощах, у стані, який дехто називає фальшиво надхненням, коли поправді, то воно свого роду "відпочинок у Господі", щось із того, що жде у небі Святих. Бо правдиве мистецтво це саме не активність, не розруха, а спочинок у Тому, який є Правдою й Добром і Любов'ю, а відблеском недосконалим Його — земна краса. Співаючи земну красу за Божими слідами, Марія Кузьмович-Головінська співає голосом правди гимн Творцеві краси.

Олександр Мох

Торонто, жовтня р. Б. 1954.

Ч І Ч К А

1

У ХАТІ, за довгим столом, на лаві під іконами декілька газдів із паламарем.

Нема ще багато праці в полі, бо пізня весна, а до села прийшов новий парох із Поділля і багато різних запитів та завваг виховзується з-поза файок, та паламар здвигає лише раменами.

— Ни могу знати.

Він не встиг іще нічого вивідати від служби, що також із Поділля.

Попередній парох довго хворував і полівство знищене, село запущене.

— Ай новий ни молодий.

У курній печі дотлівають іще поліна. Газдиня миє на припічку миски та дерев'яні ложки, а отвір у стелі, куди виходить дим, уже дещо примкнений та підпертий кочергою.

Попри лаву, побіч вікон від подвір'я, постіль із недужою мамою паламаря, а на другій постелі, під стіною, діти.

Слово по слові тай переходять газди до новин у селі.

— Сночи викликував сусіду з млина. Вийшов і никого ни било. Ишов за голосом і зблудив.

— А то той цур би му! А пек гай осина!

— Ой нираз і ни два чіл'явся людей... дороги замилював.

Ухиленими дверима, зівсім незапримічено, всунулася Люба. Її післав батько до цеї хати. Стала поміж мисник та постіль недужої. З цікавістю ловить розповіді. Очі широко відкриті.

...Який цей світ повний таємниць! Самому зблудити можна, хоч знаєш дорогу... Хтось недобрий — злий дух хіба? — не дає дороги пройти... А вона так раділа простором довкруги своєї хати. У розлогих загородах стільни краси — сонця! І куди їх батько завіз?! Хіба ж не буде могли вже так свобідно бігати загородами, збочами? Не буде могли?! Господи!

Хата ходором ходить. Світ меркне зівсім тай усе зникає.

З надміру враження паде безпритомна поміж мисник та постіль.

Позривались газди та заломила руки газдиня.

Паламар пізнав. Підняв на руки та на призьбу до сонця.

— Що ти хибує? Зозулько?

Газдиня метнулася по хаті, у комору, за свяченим зіллям, за свяченим часничком. Натирає скроні, а в руки вкладає зілля.

Газди переглянулися з німим запитом, а один здогадливо кивнув головою.

На призьбі так добре до сонця і Люба у повороті свідомости всміхається.

— Богойку сьвятий! Шо дітині?!

Розуміє все і начеб засоромилася.

Долом городу шумить потік, шумлять смерени.

А у малих жменях так любо-любо пахне квіття.

І хоч у паламаря та його газдині завважує велике заклопотання, на безліч запитів не може нічого відповісти.

Вона й не може зважитися спитати: чи це можливе, щоб за людьми слідкував злий дух, бо боїться, щоб знову не впала ще тут на призьбі. Це для неї щось таке страшне, а до того вперше в життю зловлене, що важко успокоїтися.

А коли по довшому часі прийшла вповні до свідомости, нагадала, що батько післав за паламарем.

— Прийдіть до нас, вас треба батькові.

— Я зараз... зараз... — і з острахом дивиться на Любу.

...Такого між його дітьми не бувало! Не збиткують тоді, але жадне не паде, як неживе.

Квіття взяли з рук, бо це ж свячене.

А так пахощами наповняли її маленькі жмені і як багато різних... різних.

Паламар довго шукав сіряка, аж порозходились газди й вона до хати пішла сама.

Не розказувала батькові про сьогоднішнє. Пощо? Не пустили би більше, а вона так бажала почути ще про цей світ, де заїхали, нехай і страшне, але нехай знає всю правду.

Не скоро прийшов паламар. Оправдувався зайняттями в газдівстві, а крадьки все поглядав на Любу, яка бавилася в куті кімнати.

...Сказала, чи ні?

Але ніхто не питав його про подію в його хаті і він, коли вислухав припоручення пароха, охоче годився виконати все, щоб якнайскорше вийти.

Сіряк невисказано тяжів йому на раменах. Упрів. Часто кліпав очима і все поправляв тайстру начеб заваджала.

Коли вийшов із кімнати, думав далі про Любу.

...Може чула все, що говорили між собою газди? Може й перелякалася. Не тутешня... тай не в курній хаті прийшла на світ...

НА ЗАГОРОДІ лен синій - синенький. Хвилює наче плесо на закруті потоку і так любо - любо.

Усе нупається в променях сонця й пахощах смерік.

А на збочі, над керничною, нова квітна розцвіла. Пахощі ніжні - потягаючі щедро розсипаються довкруги.

Чілля — лілево-рожевої барви — малесенькі зіроньки тісно попритулювалися до високого, зеленого стовпика, а від самої землі, від кореня, охороняють її подовгасті зелені листки.

— Яка ж вона гарна!

А Мар'йки*) нема ще. Сказала б як називається.

І Люба насолоджується. Наче повними пригорщами черпає пахощі.

Приглядається й пізнає, що бачила між засушеним, священним квітням у паламаря.

І радіє і дивується.

А стежинною поміж загородами біжить Марійка.

— Ни виділа нигда? Ни цвила там... на долах?

— Ні! Яка гарна!

— Чічка!**)

— Як називається?

— Чічка!

І дійсно така гарна, що особливої назви не треба.

— Чічка Матінки Божої...

Голубі очі Марійки наповняються такою безмежною любов'ю та пошаною, що Любі аж дивно робиться.

...Гладила своїми руками. Може забруднені?

Оглядає руки і заспокоюється: мила в потічку, коли бігла на збіч.

— Справді чічка Матінки Божої?

Марійка мовчки ниває золотоволосою голівкою аж червона в жовті цятки платина спадає на зморщки білої сорочки довкруги шії.

*) Говіркове "Мар'йка", як передає його в письмі авторка, передаємо даліше звичайним "Марійка". — Ред.

***) квітка.

— Збочами красно, красно цвигут. Ни рву гратися, бо лиш єдна. Урвеш й ни зацвите уже. Лиш раз у рік, у тот чьас. Корінь: білейна ручна, аби люди взнали чьяя вона.

Люба глибоко задумується.

І якраз тепер з-поміж конопель, на загороді, підноситься постать Марійчиної мами.

— Мар'йко, а йди д' хаті!

— Піду з тобою... — просить Люба.

— Як хоч' — ходи!

Люба йде wraz із Марійкою за її мамою. Вона хоче знати все про чічку.

Домів вертається упоєна безліччю вражень, але про чічку не знає більше, лише те, що від Марійки.

Вона передумує все сама й догадується, що певно тоді (у ті часи, про які розказувала мама Марійки), як не було ще села, а лише непроходимі ліси, заблукала сюди людина. Забажала остатися тут. Стяла долонь смереку, щоб мати площу тверду, на якій можна б щонебудь зробити. Потреба охорони перед звірями, яких тоді тут було багато, приневолити обгородити довкола стяту смереку, а дощі й негоди змусили зверху цю огорожу прикрити. Так постала перша хата. Згодом прибилися інші люди. Вони вляли хати на зразок першої і так почала існувати перша оселя над цим потоком.

...І тоді, певно тоді Матінка Божа — Небесна Ненька, у голубій, як ось цей загін квітучого льону або як ось небо понад горами, одежі, і забажала допомогти людям, які поселились над цим потоком. Ходила збочами та розсаджувала її чічки при першому проблеску сонця. Вона певно любила цих людей і... ці збочі. А, щоби злий дух не мав доступу до чічок тай до людей, яким тих чічок потрібно, то Господь для охорони засіяв межами будяки-чортополохи.

(Їх широке листя вже розсунулося тісно попри землю та ще трохи і до сонця розтулиться срібlistий із твердими листочками цвіт).

Люба присідає над потічком, побіч кернички. Потічок журнотить і вона передумує все наново.

...А коли Небесна Ненька обсадила збочі, то певно зникла за обрієм... Голубий хітон розсунувся по небі, а звізди розбіглися понад лісами. Це певно ті, що зникають щойно тоді, коли сходить сонце...

Розглядається і... завітчані збочі з тихомелодійним шумом смерік усе більш і більш прилягають до душі.

...Ах, чому її тоді не було? Просила б дозволу йти слідом Матінки Божої... помагала б садити...

(Люба молиться все з мамою до Небесної Неньки.)

І тепер постає бажання, таке велике бажання: любити її так як мама: всім серцем... усією душею...

Чи зможе дорівняти мамі?

А як солодко упоєє Любу свідомість, що Небесна Ненька любила цих людей і ці збочі.

...Тому стільки краси довкола, що все життя можна ловити і не спіймати ніколи.

По збочах, по луках, може вже бавитися спокійно. Нема чого боятися злого духа, який тут деколи непокоїть — як вони собі розказують — людей, бо є чічки Матінки Божої і він певно не має жадної сили до тих, які люблять Небесну Неньку.

Люба буде впиватися пахощами цих чічок, а світ таємниць буде для неї таким, як вона його тепер бачить.

Це, що сталося з нею тоді, у паламаря, більш не повториться.

Є лік на це.

Чічка, прекрасна чічка Небесної Неньки.

УЖЕ від воріт, побіч дзвіниці, впадають у очі щонайкращі мальованки з тороками.

Люди товпляться у настіж розкриті двері церкви, бо в саму церкву не всунуться уже.

Височі очіпки у газдинь миготять різнобарвними голівками шпильок на взористих стрічках.

У газдів довге волосся спадає до рамен, причесане аж вилискується.

Промені забарвлені колірними шибками падуть на престіл, на людей.

Багато горючих свічок на павуну посередині церкви, багато в руках людей.

У крилосі поправляє окуляри дяк. У нього короткострижене волосся і чорна нагортка та високі з полиском чоботи. Побіч нього газди у кожухах прикрашених зеленою та червоною волічкою як і нашитим довкола дрібнозубчастим узором із зеленої шкірки.

Паламар та старші браття церковні побіч дверей захристії.

Із другого боку престолу, недалеко дияконських дверей, Люба з мамою.

Співана Богослужба помалу, з повагою відправляється.

Здовж церкви, у рівній лінії, задержаний перехід.

Люба слідкує за відправою й зовсім ненадійно висканує бажання перейти і стати у дверях церкви. Звідтам краще видно цілий престіл та всіх людей, а за відправою однаково можна слідкувати.

Вона нахиляється до мами та шепоче свою просьбу.

Мама годиться. Люба робить поклін і... наче б хтось заслонив очі та перевів.

При кінці церкви будить її грізний шепіт та погрози газдинь із обох боків переходу.

У повороті повної свідомости задержується і бачить як переляканий паламар за нею, старші браття всі у дияконських дверях, а мама поспішно через церкву.

...Господи!! Що сталось? Мама дозволила піти!..

— Ни годиться отане чинити!

А очіпки аж трясуться. Аж тороки мальованок підстрибують на грудях, на плечах...

...Боже мій! Що сталося??

Висона, рівна постать мами у чорному одягу похила. Обличчя їй не видно з-під капелюха і шепотом:

— Дитино! Моя дитино...

Любу охоплює страшний переляк. Вона дослівно нічого не знає, що сталося.

...Хіба не впала, як тоді там у паламаря?!

А газдині не перестають.

— Такого ни бивало у нашій цирьїкві нигда... пренигда!..

...Боже! Хіба ж годі вже завернути оце, що сталося?

Вона зівсім, а зівсім не знає як опинилася ось тут.

Мама ловить поспішно малу руку Люби і з церкви, а на дворі:

— Дитино! Та ж ти знаєш, що царськими воротами не можна нікому, лише священникові, переходити!

Очі Люби розширюються, як лише можуть найширше. Усе стрягне в горлі їй одно слово оправдання чи вияснення не виходить із уст.

...Хіба ж повірять хтонебудь?!

Вона від надмірного переляку вперто мовчить.

Богослужба закінчилася і мама чимскоріш додому, щоб не стрічатися з людьми.

Померкла для Люби вся краса сонішних збіч. Не шумить для неї потічок, не співає зяблик у ліску, не розсівають пахощами чічки.

Вона сьогодні на устах усіх людей як найпоганіша дитина, а оправдання не може бути жадного, бо ніхто їй так не повірять.

...Чи це світ такий, де батько їй завіз, що з нею діються речі, яких не годна збагнути? А вона так дуже й дуже полюбила ті збочі і... готова перенести все.

Люба свідома, що її вже не будуть любити, що кожний із погордою буде дивитися на неї.

І це все так дуже й дуже хвилює її.

От і паламар приніс ключі, лише заложив їм на означене місце тай пішов.

Ані одного слова.

А це так болить... так болить...

Іде до кімнати, де батько, і наче завмирає.

Проте обличчя батька зовсім не суворе ані докірливе. Наче б і не було тої прикрої події.

І розхвильована душа Люби помалу приходить до себе.

Вона навіть зважується наблизитися до вікна, крізь яке пливуть струмом соняшні промені, з тугою та любов'ю дивиться на збочі.

Залишається лише боляче-невияснена риска в душі. Люба заховує її глибоко-глибоко й ніхто не буде бачити.

Вона знає, що біль оцеї риски загоїти може лиш одна-одинокка чічка.

Так! Так! Тільки чічка Небесної Неньки і ніщо більше!

У СЕЛІ, поміж хатами долішнього кута села, так тихо, що дорогою вловити можна, як брешуть бджоли у цвітучому загоні романиці. Побіч потоку, на луці, граються комарі. У потоці шумить вода та прудкими хвилями вливається в шум смерік та в ритмічне хвилювання кущів.

Збоці прилягають тінню до хат, а тут і там злітають листочки яблуневого цвіту по городах.

Люди від церкви прямують долі збіччю. Доріжки переходять у пасма золоченого полотна за сонцем у полонину.

Блеють вівці побіч кошар, дзвонять дзвінки збочами до села. Тут і там над збіччю сопілка, а межами понад селом де-не-де співають відданиці.

Будинок залізничних робітників оживає тонами розтяганої гармонії.

Дорогою, недалеко хижі паламаря, газди з накиненими наопашки кожухами набивають люльки і вступають.

Газдиня просить раз і другий у хату, та їм на призьбі краще.

Із файок підноситься дим, крисані зісують з-над чола назад голови.

Паламар і собі набиває люльку.

Переморгуються, покашлюють і остаточно один зважається.

— Ни мож' мовчяти!

— Мус' пан-отцеві роз'яснити!

І починається про подію в церкві.

Помалу, вголос роздумують, не поспішають.

Тони гармонії зо східок колійової будки перекликаються з гармонією побіч залізничного будинку. Впадають у тихий шум збочей і знову розбігаються безжурні, життєрадісні.

Газдиня сперлася до одвірків. Заломила руки у святково вишиваних рукавах сніжнобілої сорочки. Діти бавляться побіч комори над рікою й ніхто не ловить її малими руками за фартух, за півку. Сама не встигла ще й очіпка замінити червоною, маленькою платиною, яку зав'язується по молодичьки на чубку голови.

Її гарне ще обличчя з увагою слідкує за кожним рухом газди-паламаря та газдів, які тут зібралися.

— Ід Онїхровій Анні повести дїтину. Зїлля у неї проти усього.

Вони свідомі, що це може зробити лише паламар, бо лише з ним піде Люба так, щоби й ніхто не знав.

— Пан-отцеві сказати, нїяк страшну молитву прочитає над головов Люби.

— У чьашу дїтинї подивитись тра — його дїтина...

Паламар слухає, помалу попакує люльну, переглядає кожного зосїбна.

...Чи розуміють вони те, що говорять?

У нього на обличчі мішається заклопотання з відмовною рішучістю.

Він знає, що нїяк не зважився б сказати цього пан-отцеві. І йому чомусь хочеться боронити Любу.

...Мабуть зроду така.

— Їх дїтина, ни могу їм нич казати!

Газди вмовкли, повиймали люльки з губ, а газдиня аж поправила разки різноколірового, лискучого намиста.

Газдам стало ясно:

...Пропало все! Хотіли рятувати дитину! А так, хай уже буде, як хоче!

Деякі з них пересунули крисані до чола і випростувалися.

Переглянулися. А тоді збочами за сонцем, якого останній відблиск золотив крайчики смерекових гілок за полониною біля Бескиду, поправили кожухи та тайстри і:

— Чьас домів.

Вони знали, що якщо паламар не зважиться сказати пан-отцеві, то з-поміж них ніхто тим більше. До дяка приступу нема, мудріший за всіх.

Тони гармонії не вмовнали. Тут і там над збіччю переливами сопівка, далеко поміж хатами гудів бас та тужила скрипка.

До воріт наближалася худїбна. Газдиня побігла відчинити ворота і до комори перебратися.

Сонце сховалося за ліси та полонини.

На загороді хвилював загін команиці. Розспівані пільні коники перескакували межі.

Дорогою зрідка переходили люди у святковім одінню.

Газди побажали всього добра паламареві й газдині, а на кінці:

— В ласці Божій оставайтесь.

І порозходилися.

На опустїлу призьбу видряпувалися діти та бігли за мамою в хату.

На лаву, побіч мисника, поклала газдиня уважно скопець молока. Налляла у бляшанку та простягла старушці-мамі, яка вже не кидала постелі.

— Пийте! — просила, а тоді по черзі дітям.

Паламар перекинув іще оком по збочі, до церкви, по сусідніх хатах, спинився на попівстві, на убочу села поміж сме-реками та вербами і ще раз по убочі до церкви.

Йому видавалося, що найде Любу поміж травами.

Та Люби не було і він, набиваючи знову люльку, пригаду-вав її маленьку постать, як із його призьби мовчки вдивлялася у збіч поза дзвіницею, на урваній беріг ріки.

Поміж кущами та намінням урвиська цвіло найкраще квіття.

...Чи була вже й там?

У ЛЮБИ надзвичайно сильне бажання шукати ліку на це, що діється з нею.

Сонце заглядає вже крізь занавіси і раз-у-раз будить її.

...Паламаря ще не було за ключами. Ще навіть ніхто не відчиняв сінешніх дверей... А чічка й зраня з розтуленими звіздочками не так, як інше квіття... Наче б чувала! Мусить піти, подивитися чи чічки Небесної Неньки ростуть по інших збочах! Мусить! Мусить впливатися їхніми пахощами, тулити до свого обличчя і... буде їй любо-любо. А риска в душі? Перестане боліти!

І, коли сонце вливається променями у завітчані трави по усіх збочах, лісах, зрубках, — висувається з хати.

...Довго не буде! Переконається лише, чи чічки ростуть і по інших збочах.

Вона чує навіть, як котяться тони маленького дзвінка відчиненими дверима церкви вздовж стежинною загороδι.

Хреститься і йде.

“Піть... піліть...” — озивається перепел і це так добре якраз тепер, бо не сама поміж збіжами.

Дві ніски, рівно заплетені руками мами, жваво підстрибують. Метеликами колірові стрічки.

Хату видно наче на долоні. Два вікна дивляться за нею, а з комина куриться дим. На плоті скрегоче сорока, а побіч млина шумить вода лотонами.

Журчить потічок поміж камінням оброслим мохом, роса мисє малі ноги, холітається папороть, легко шумлять смереки, усміхається скупаний росою мох і найрізномодніша трава перемішана квіттям, співає зяблик наче б уривав по кількох тонах струну та кує зозуля.

І “піть-піліть...” збіжами.

Мама виглянула з дверей хати. Побачила, що Люба простує на збіч у напрямі малого зрубу, де шукала нераз ягід, — заспокоїлася.

А Люба босоніж через зруб за чічкою.

Тут і там ще видно цвіт ягід, тут і там уже паленіють висунені з-поміж листочків, тут і там ще ховається безліч зелених, нестиглих.

...Там на збіч від села, з другого боку — гори!

Розхилені поодинокі у траві, наче б стежинкою значили дорогу Матінки Божої, її чічки.

Від одної до другої.

...Чічка! Прекрасна чічка! Чічка, яку так дуже любить!

Утаєна радість, що Небесна Ненька любить її збочі, цей соняшний простір, який такою насолодою упоює молоденьку душу — скріпляє. Люба наче б найшла ґрунт, правдивий ґрунт, а не саму залякану таємницю.

І повністю своїх грудей впливається пахощами, а цікавість переконатися, чи це дійсні чічки Матінки Божої, не дає спокою.

Патичком видовбує ямку все глибшу, все глибшу, бо корінчик глибоко.

Любі треба великого зусилля і багато часу, щоб добитись до нього.

Нікого з людей не видно. Хати села далеко майоріють, а вона сховалась у траву й не завважує як, нагрітий до сонця, повзе вуж, як тут і там, у недалекому зрубі, злегка рискою ворухиться трава і сріблиста гадючка-поганка перебігає під оброслі мохом коріння зрубу. Хрущики тут і там переснакують із билинки на билинку, гудуть чмілі побіч своїх гнізд та працюваті бджілки за медом. Мурашки бігають по одягу, а метелики й собі тут і там притулилися до чічки.

Добилася до корінчика, ще лише підважити і... і... біла наче сніг маленька рука з п'ятьма пальчиками розривається впоперек.

...Це дійсна чічка Небесної Неньки!!

...Однак із нею, з Любою, дальше будуть діятися такі дивні речі, бо розірвала корінчик.

Прикидає його землею й тікає геть-геть... щоб не дивитись. Кидається в траву та закриває долонями очі, щоб скритися, бо жаль розриває груди.

Вона й не завважує, що сонце вже геть із полудня пішло і клониться до високої гори, вкритої темним лісом.

Встає, бо до хати всетаки треба йти. Миється в потічку побіч зрубу і хоч із-під листочків висуваються забарвлені сонцем ягоди, не нахилиється за ними.

Переходить упоперек потічок, холодна вода відсвіжує і вона рішає:

...Завтра знову піде до тих чічок! Не буде викопувати корінчика, ні! Буде лише впливатися їх пахощами. Небесна Ненька не буде гніватися, ні! Ні! Вона вірить, бо любить Небесну Неньку. Любить її збочі.

По одягу повзе зозулька. Кіски розплелися, стрічки погубилися.

З-за смерік висувається комин хати і вона повна вражень біжить. щоб розказати про чічку, про своє дійсне відкриття.

ВІДДАНИЦІ з вижного кінця села розгорнули платини і свіжі, ледве засмалені сонцем перші шапочки грибів розсунулись свobodно.

Гриби принаджують своєрідним запахом.

А відданиці оглядаються за сонцем, бо домів далеко, а вступити б іще дорогою купити соли та ниток до вишивання.

Вони й питають Любиної мами:

— Їмостице, принести ше вам даколи грибів?

— Принесіть!

Вибігають за ворота на доріжку.

А мама Люби по збочі, по зрубі за Любою.

Так довго нема Люби і непокоєві немає меж.

Доріжкою до села час-до-часу переходять станційні робітники.

А Люби не видно!

...Певно зблудила! А може знову сталоь щонебудь із нею і дороги до хати найти не може?!

Йде загородами, розпитує людей, що викоплюють яринні грядки та загопи пшениці й ячменю, та все даром.

Вертається у хату і раз-у-раз у вікно, з якого видно загопи зеленого збіжжя у підніжжі високої гори та зруб на стрімкій збочі. Виходить на поріг головних дверей подивитися на стежинку до кернички, у напрямі загород до потоку та до хат.

Не видно дівчати!

Збаночок, із яким Люба залюбки йшла ягід шукати, не ткнений, на своєму місці, а сонце заходить до полонини за темним лісом.

І мама така безрадна в цей мент, така дуже безрадна. що й сама собі дивується.

...Люба вихоплюється з-під рук! Замкнена в собі зовсім і не знати, як підійти до неї. Годі збагнути, що роїться в її голові. Бліде, негарне обличчя, з широко відкритими очима, викликає співчуття... Сьогодні, сьогодні однак над цим співчуттям мусить узяти верх рішучість!

А батько, як звичайно, не хвилюється.

— Прийде, прийде... далеко не пішла. Може бавиться.

Але мама знає, що це не сміє більш повторитись.

І ще трохи хвилювання мами, розшуків Олени у паламаря, у сусідів... на доріжці з лісу замайорів барвистий одяг дівчати. Люба перебігала скоро, межами поміж збіжжя, стежинку за стежинкою до хати.

Перебігала насичена враженнями сьогоднішнього дня про чічку Матінки Божої.

Однак... уста, які розхилилися розказати про красу чічки, про красу збочей, стулились іще тісніш.

Очі яскраво поглинули дійсність, бо вимірена кара не оминула її.

На маму не гнівалася. Ні! Ні! Але очі наповнилися сльозами і жаль, такий глибокий жаль, який приходить непрошений нераз і зівсім невпору... здавив груди.

Вона свідома, що це їй вповні належалося, бо не просила дозволу і через те певно розірвався корінчик чічки, а за цим усім прийшла кара.

...Це певно тому! І що ж тепер буде? Не буде можна ходити до чічок? Небесна Ненька не любить її?

Безмежний жаль розривав груди плачем.

...Я така..., що й не можу підійти до мами. Мама певно не любить мене! Небесна Ненька не допоможе мені?

І в цей мент, якраз у цей мент так дуже й дуже бажає мати щось для себе, виключно для себе.

...Не скажу! Нікому не скажу про чічку! Вона моя!

А мами нема. Вийшла з кімнати і залишила Любу саму собі.

— Люба! Люба!

...Це батько?! У другій кімнаті... і як я піду така заплакана?!

— Я зараз!

Чимскоріш миється.

У сусідній кімнаті робиться гамірно.

...Хтось приїхав?! Перше до мами перепросити й перебраться. Щоби хоч хтось не пізнав, що плакала... Але про чічку... про чічку ні слова нікому!

КАМ'ЯНИСТОЮ дорогою поміж лісами тягнуть візок гірські коники.

Крок за кроком усе вище, все стрімкіше.

А понад смереками всевладний клекіт та могутній шум лісу по цей і той бік дороги.

Люба вперше у житті ловить оцей могутній шум. Не віддихаючи, просто ловить оце змагання у природі, цю боротьбу лісу з вихром.

З-за гори висувається темносива хмара і з клекотом підганяє вогняними бичами у бій неспіймані сили. А вихор лютує.

— Зупинити коні та перечекати під лісом — рве вихор слова мами.

А Онїхро противиться.

— Ни мож', смереки високі, громи б'ють!

Він сильно стягає коням віжки аж набігають усі жили на руках.

І коні з розхристаними гривами та похилими головами помалу вперед.

...І коли ж ми заїдемо?! — влітає раптом Любі думна — це на храм у сусіднє село. Батько ще з Богослужбою.

Та це лиш один мент. Люба відсуває з-над голови платину і очі по коронах смерік.

...Не подаються! Ах певно що так! Хай гуляє, хай лютує, а вони, оці смереки, не подадуться. Ні! Ні! Вона інакше й не уявляє собі.

Їй байдуже, що зівсім перемокла, що дорогою пливе каламутна вода, що коні ледве можуть посуватися вперед.

Вона живе в цей мент могутньою боротьбою поміж цими горами. Її душа наповняється безмежною радістю, бо за кожним сильним подувом вихру пригнуті вершки високих смерік знову підносяться начеб нічого не було. І все і все, без найменшої втоми.

І безліч разів те саме, а ліс із відкритим чолом шумить, змагається й випростовується.

...Не вгнути їх! Перетривають оцю боротьбу і остануться ще сильніші, як дотепер...

Великі каплі дощу спадають на тут і там поломані гілки, шишки та мох.

...Яка невичерпна сила цих смерік!
Збіжа, трави, наче б столочили копитами великі коні, наче б котився вал.

...А чічки Небесної Неньки? Що з ними? Столочив по збочах вихор? Поломив?

— Коби хоч яка хата або зимівка — турбується мама — можна би вступити.

— Хіба ти з Любою, бо на мене чекають люди — відповідає батько.

— Нима нич попри тоту дорогу — вмішується Онїхро.

А Люба радіє. Всеодно і так перемокла.

Та ще трохи і сонце сипле золотом, таким сильно-яскравим, аж очі приминати треба.

Ліс засипаний сяєвом і нема такої сили, щоб відірвати від нього очі.

Замайоріла загорода першої хати.

Онїхро підїхав і за хвилинку Люба, переодіта в одіж своєї ровесниці, вибігає з нею на загороду.

І як радіє безмежно, коли поміж травами знаходить чічки Небесної Неньки.

...Нестолочені! Неполомані! Але... у кожній звїздочці сльозинка? Вони перлами блискотять! Залишки могутньої боротьби?

А чічки наче б усміхалися крізь сльози... Ще кращі як бачила Люба колинебудь дотепер.

...Небесна Ненька ховає ці сльози? Яка краса! Неспіймана краса!!

У Люби зачинає жаль по невдачі з чічкою.

Вливається насолода у маленьку душу. Насолода, для якої не може підшукати ні одної назви. Вона й не може зрозуміти цього пережиття між лісами, але рішає:

...Мабуть так треба!

Це слова її мами, які закінчують усе.

Онїхро вернувся і Люба поїхала з мамою на храм.

Люди в пестрих одягах, із перевагою білої барви, облягли церковцю наче б і не було бурі.

У підніжжі гори перекликалися із барвистого цукру когутки-свистуни в губках дітей. У руках кожної дитини різної форми медяники, барвисті довгі цукерки та міські ягоди.

Стежечки повисихали, лиш у придолинах залишки дощу.

А на попівстві гостей багато. У кожній кімнаті, у глечинах лісове квіття, і гамірно.

Люба тікає від цього гамору на збіч.

...Може й тут є чічки Небесної Неньки?

Та тут чічок нема. Лише сильні пахощі живиці та смерекових гілок. Попівство притулене до склону гори і Любі скучно за своїми просторо розкиненими загородами та стрімкими збочами.

Вони скоро їдуть домів.

Дорогою гуртками люди, які й собі прямують додів від своїх рідних, від знайомих.

Стежечками, доріжками, навпростець.

— Мож' й возом переїхати... Ближе онтуди...

І вони з людьми. Так добре. Так гарно.

Смерени і смереки й лише доріжка поміж ними, що Люба не хоче, щоб хтонебудь із людей говорив до них.

...Пощо?

У ПОСПІХУ перебігає Люба попри відданиці з вижнього кінця, які прямують на їх подвір'я з ягодами та грибами. Всміхається до них, бо й собі йде у полонину.

З нею їх Олена, газдиня паламаря, а вступити б іще по Марійку з мамою.

Вони за ягодами, а Люба радіє, що певно найде в полонині багато чічок Небесної Неньки.

Всі поспішають, бо до зрубу далеко.

Боками доріжки грають струнами загопи збіжа та з за-квітчаними травами збочі.

Люба не розрізняє навіть шуму лісів від журноту маленьких потічків, шороху високих трав від ледве спіймального хвилювання збочей.

Ловить акорди оцього життя у просторі, в якому тут і там цвірінькне наче ударом малесенького молоточка птах.

Непереможною силою вливається оце все в молоденьку душу.

А зруб далеко... далеко.

У зрубі збирає соковиті червоні ягоди у свій збаночок.

Маленькі жмені повні пахощів.

Безліч голубих дзвінків та іншого квіття біля пнів. Папороть та високі трави. Так любо розгортати їх за ягодами, що заховалися під листочками.

Та Люба нагадує, що не за ягодами йшла, а за чічками, і виховзується незапримічена поза зруб усе дальше, все дальше...

...Ще трошки, ще трошки. Може там на склоні гори, а може там... дещо вбін.

Безліч гарних цвітів, любується й ними, але чічки Небесної Неньки нема.

Зісувається нижче і раптом завважує як тінню паде ліс на збіч і сонця не видно. Оглядається за зрубом.

...У котрому напрямі йти? Може зблудити?! Зблудити при заході сонця? Пощо захоплювалася красою інших чічок? Красою трав?

За горою вигівкують пастухи та блеють вівці. Час-до-часу виринають тони малої гармонійки та дрімби і розгублюються у темному вже лісі.

А вона не може знайти зрубу тай не може знести оцих тонів поміж шумом лісів.

Їй зовсім ненадійно нагадується те, що чула тоді у паламаря. А чічок Небесної Неньки нема.

Зблудила? І не може насолоджуватися красою оцього простору, бо збилася з дороги.

Кидається бігти навмання. Паде і розбився збаночок. Ягоди розсипаються, скляні черепки розбігаються у поросі на доріжці.

З великих очей котяться сльози.

...Так любила цей збаночок! Та хай зі збаночком буде й так... Дорогу знайти треба! А мамі ягід не принесу. Коби хоч одна чічна!

Та Люба вірить усією своєю душею, що Небесна Ненька прийде Любі з поміччю. Вона спокійно вибирує всі черепки, бо жаль оставити.

— Небесна Ненько, я Тебе так дуже й дуже люблю! Я так люблю Твою чічку... Поможі!

— Люба-а! Люба-а!

Відбивається відгомоном довкруги по усіх збочах.

І Люба поспішно обтирає заплакане обличчя та біжить просто себе, бо їй важко розрізнити з котрої сторони голос. Вона лише виразно пізнає, що це голос Олени і серце молотом б'є.

— Господи! Куди ж ти ходиш! Сонце заходить!

Та Люба нічого не говорить, а Олена не допитує, бо дігнати треба тих, що були з ними. Олена сама добре дороги не знає, але йде туди, куди їй назвали йти.

...Може ще вспіє дігнати?

Вона й віддихати не може.

...Щастя, що найшла! Господи...

А дома мама на подвір'ю.

— Чого ж так пізно?

— Далеко йшли — відповідає Олена.

А Люба замість ягід простягає мамі черепки.

— Упала... ягоди розсипалися... із пороку не могла збирати.

Бере черепки з рук Люби.

— Нічого, в Олени є ягоди — і задумується.

...Може й відбилася була, бо пізно прийшли?

Але не допитує. Мамі вже краще так.

А коли Люба заснула, то в сусідній кімнаті похилилася постать мами над столом. Тіні нафтової лампи бігали по кутах, а руки мами складали черепки зі збаночка та клеїли у цілість. На щастя не бракувало жадного кусника.

Обличчя мами глибоко задумане.

Смужки, куди доводилося клеїти, пробивалися наче вирізки.

А коли батько ввійшов у кімнату, мама сказала:

— У цієї дитини самі невдачі...

— Хай гартується — спокійно відповів батько.

Скляний збаночок пішов на найвищу полицку мисника.

...Чи не краще було залишитися на Поділлі, ніж іти тут із такою дитиною? — промовив останній погляд мами, коли перебігав по збаночку.

Тоді на подвір'ю рипнули ворота. Онїхро ішов до своєї хати, а Олена задержала його, щоб розказати про сьогоднішнє.

Розглянулася, але нічого не було й вона свобідно важко зітхала, розкладала руками й закінчувала.

— Не пішла б більш із цею Любою, щоб і просили.

Онїхро похилив голову, понивуючи.

— Нираз приступав й до наших та раду даєме й лишає дїтину.

Але тут Олені вже забагато.

— З вашими таке, а з Любою ні! Вона не ваша!

І з розмахом зачинила ворота.

...Від малої Любу знає... Що за люди?! Була б знала, була б не говорила!

Онїхро скулився й без слова поспішив долі збочею до кернички та стежинкою своєї загороди до хати.

НАДВЕЧІР падав сильний дощ і Люба не може успокоїтися. Їй тужно. Давно не бачила збочі з чічками Небесної Неньки.

...По дощі певно заховалася у кожній зірочці сльозинка. А чічки зі сльозинками, у соняшному сьайві, такі гарні... Обіцяла мамі не ходити збочами, а про чічку й досі не сказала. Не годна... Чому? Сама не знає... Піднести б легко занавісу та подивитися у вікно. Деколи хмаринки мають барву чічки... Може й зорі з корони Небесної Неньки, у якій садила чічки, є на небі?..

Підсувається ближче вікна, що дотикає її постелі і... мама підносить голову, а очі з допитом на Любу.

Люба зникає під накривало, а серце знову молотом.

...І як мама чуває?!

А рано знову так тужно... так тужно.

Одна, одинока чічка над керничкою... Піде до неї, хоч це не дає їй такої насолоди, як простір збочі, де тих чічок так багато... багато. Та хай діється, що хоче, бо у неї знову постає бажання заховати цю тайну виключно для себе.

А над керничкою?!

Покіс за покосом кладе газда цієї загороди. Дзвенить коса та вилискується сталь, а чічки враз із травою укладаються з шорохом у покоси. Нема вже й чічки Матінки Божої. Цей одинокої чічки, до якої могла піти. Замішалася поміж траву у покосі.

Люба й не має відваги підійти ближче. Старий, поважний газда, батько Марійки, якого вона не знає добре.

— Чічко моя! — шепоче і так дивно їй, чому не має сили розкрити мамі тайни... Може мама й дозволила б піти на збіч? Загороди косять скорше чим збочі і на збочах певно є чічки.

І ненадійно зовсім почуває тану втому, тану велику втому, що й не має вже бажання на ніщо. Вертається у свою кімнату. Нікого нема й добре, що нема. Мама певно в кухні, Олена на городі, а батька також нема у хаті.

Ще нагадуються збочі з чічками, але лиш один мент, наче б гас останній промінь.

Люба така дуже й дуже утомлена, що засипляє.

У сні, підсилена знову бігає збочами, полями, городами, довируги своєї хати, за чічками. Перегортає п'ядь за п'яддю траву, чей найде хоч одну чічку Небесної Неньки.

І в одному куті городу, недалеко кімнати, де заснула, Прекрасна Пані у довгій по саму траву, голубій із довгими, широкими рукавами сукні, розчісує гребенем хвилі свого золотого волосся, яке плащем вкриває постать нижче колін.

А смереки побіч воріт та плоту, трава в городі і все довкола не купається в променях сонця, а обсипає сяєвом аж меркнуть очі і полонює красою.

У безмежному захопленні не сміє Люба й одного слова промовити, ні одного кроку підійти ближче. Ноги приросли до землі поміж високою травою з квітцям, де стояла.

...Прийшла замість чічки?!

А до того пальчиком кличе Любу до себе... і так люблю, люблю на душі...

Вона наче чуть-чуть усміхається.

Свідомість у Люби добивається:

...Я така все дуже й дуже нечемна, а Вона мене кличе?! Не гнівається на мене?! Любить мене?! Вона любить мене!!

Мама увійшла у кімнату і завважила у дитини скорий віддих. Поклала руку на чоло й Люба пробудилася.

Подивилася на маму, на її стурбоване обличчя.

— Болить тебе щонебудь? — питає мама.

А Люба невсилі навіть нічого відповісти. Лише легкий рух голови заперечував питання мами.

Люба так дуже й дуже бажала снити про чічку, про Приятельку, яка прийшла до неї в сні замість чічки. Люба чула цілою своєю душею, що такою Приятелькою може бути лише Небесна Ненька.

Малі долоні закрили очі, а уста стулилися ще тісніше.

Душа малої Люби була так безмірно напоєна насолодою, щастям, радістю, що ніяк не могла виявити цього тепер, у цій хвилині.

Мама знову притулила долоню до голови, але голова Люби була холодна.

— Ти втомлена?

— Вже ні!

І всміхнулася.

— Марійка прийшла до тебе.

— Вже йду.

ВИЙШЛИ газди з канцелярії попівства. Понабивали люльки та посідали на смерековий клець посередині подвір'я.

Прийшли допомогти пан-отцеві в сінокосах і ділили поміж себе кошення деяких піль та збочей.

У них амбіція: не посоромитися. А до того їм до вподоби пан-отець. Не дозволяє натискати на людей.

Вони свідомі, що звичай: по двох робітників від газдівства вже затрачується, але у кого добра воля, то ще прийде.

Покурили й пішли легкою ходою у ходаках.

А Люба, з ягодами у новому збаночку та з китицею голубих дзвінків від зрубу побіч хати Марійки, по німнатах за мамою.

Побіч ухилених дверей приростають ноги. Вона чує:

— Любі треба багато простору й не можна забороняти бігати збочами — батько.

— А вона все вихоплюється босоніж, там стільки небезпек! — мама.

— Досі їй нічого злого не сталося, а бліде колись обличчя вкрилось здоровою, засмаленою вітром та сонцем барвою — рішив батько.

— Це правда, хай бігає! — годилася мама.

Безмежна радість розривала груди Люби.

...Це Вона! Це Вона. Небесна Ненька і її чічки дали мені здоров'я!

Та висунулася з-під дверей.

...Це чічка!

І це стало для неї таким безмежно-гарним, чарівно-ніжним, що здавалося, як лише відхилить губки, щоб сказати, зникне весь чар, уся насолода, вся краса, а може й... лік. Колись... Колись, як підросте, не тепер, не в цій хвилині! Бо... Люба хоче жити! Жити для... Неї!

А надвечір, коли паламар прийшов передзвонити на неділю, приніс маленькі віночки з лісового квіття з чічкою Небесної Неньки.

Він навіть і не згадував нічого, що це його газдиня передала ці віночки.

І до Люби:

— Оце тобі... меш сьватити?!...

І... на диво! До неї всміхнувся!

Наче б ніколи нічого не було тоді там... у його хаті, ані, щонайважливіше: між багатьма людьми тоді... у церкві.

...Забув про все?! Не гордить нею?!.. У віночку є чічна Матінки Божої і вона, Люба, вже тепер ніколи, ніколи не буде хворувати.

Небесна Ненька помагає їй.

І вибігла за ворота, на свою загороду.

Для радості безмежної замало було місця у цих кімнатах старої хати.

Батько відчинив двері та задержався на східцях до городу. Переглянув збочі, поблизькі хати села й погляд його задержався на рейках, які просмиком поміж горами бігли ген-ген до села, що з нього приїхав, а тоді знову по збочах.

Поміж травами завважив Любу.

...Ще день... ще два і трави з квіттям ляжуть у покосах... Хай насолоджується... А підросте, поїде онтими рейками і... може не доведеться вливатися красою збочей?...

Шуміла вода поміж лозами недалекого потоку сусідніх загород. Пільні коники перебігали Любу і хвилювали збочі.

На кущах калини, попри доріжку до церкви, розцвіли китиці білого цвіту. За городом попівства стелився медом загін ко-маниці. У невеликих загонах збіжжя перекликався перепел.

До дзвіниці доходив паламар.

Люба добігала до межі побіч урвисьна.

Задержалася.

Із дзвіниці вилітали тони та падали на закруті потоку під урвищем у крутіж. За урвиськом випливали легкі, ритмічні та бігли долі селом ген... ген далеко у світ, із якого приїхала.

Голівки чічок злегка холітались. Злегка холіталась трава, цвітучі кущі калини.

...Моляться?

...Тихою піснею, якої не вловиш, а проте впадає вона у дзвонення паламаря і могутніє...

Видається: усе співає, усе лучиться в неспійману мелодію, що уноситься понад полями.

Оця неспійманість мелодії підносить у молитві душу... до Неї.

І Люба тана безмежно щаслива тут у цьому просторі, у якому ростуть чічки Небесної Неньки.

Поміж цими вбогими людьми.

Тана дуже щаслива, що у цей мент нема в її маленькій душі ніякого бажання, ніякої іншої думки, як тільки молитва щасливої душі в честь Небесної Неньки.

Філядельфія 7. 4. 1954.